

บทที่ ๓

ความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายเป็นการจัดประเภทหรือจำแนกคำออกจากคำอื่นในกลุ่มเดียวกันด้วยการใช้บรรทัดฐาน เนื่องจากองค์ประกอบหรือมิติจะแสดงให้เห็นความแตกต่างทางความหมายของคำแต่ละคำได้อย่างชัดเจน

สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีขั้นตอนดังนี้ ศึกษาความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำที่ได้จากการเก็บข้อมูลเพื่อกำหนดมิติแห่งความแตกต่างของเรียกผีแต่ละคำมีความแตกต่างกันด้วยมิติใด และระบุบรรทัดฐานในแต่ละมิติแห่งความแตกต่าง พร้อมทั้งนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย

จากการเก็บข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ เพื่อบ่งบอกความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำ สามารถแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ ประเด็นได้แก่ มิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ และบรรทัดฐานและนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑.๑ มิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

มิติแห่งความแตกต่างทางความหมายเป็นการแจกแจงความหมายเพื่อให้ทราบความแตกต่างทางความหมายของคำเรียกผีแต่ละคำ จากการวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ พบว่า คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมีความแตกต่างกันใน ๘ มิติ ได้แก่ มิติที่ ๑ “การกระทำ” มิติที่ ๒ “การปรากฏ” มิติที่ ๓ “เพศ” มิติที่ ๔ “การแสดงออก” มิติที่ ๕ “แหล่งที่อยู่” มิติที่ ๖ “ที่มาของการตาย” มิติที่ ๗ “สิ่งที่มนุษย์กระทำให้” และมิติสุดท้าย “อาหาร” ทั้งนี้สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๑

คำเรียกผีและความเชื่อเรื่องผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การกระทำ การปรากฏ เพศ การแสดงออก แหล่งที่อยู่ ที่มาของการตาย สิ่งที่มนุษย์กระทำให้ อาหาร

แผนผังที่ ๓.๑ มิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๑ มติเรื่อง การกระทำ

มติเรื่อง “การกระทำ” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้านเป้าหมายที่มีการกำหนดขึ้นอย่างชัดเจนว่าผีมีความตั้งใจในการกระทำดีหรือร้าย สำหรับมติเรื่อง “การกระทำ” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ประเภทดี] และ [ประเภทร้าย] มีรายละเอียดดังนี้

[ประเภทดี] หมายถึง ผีที่ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดการยอมรับในอำนาจต่างๆ และมนุษย์แสวงหาวิธีการที่จะแสดงออกถึงความเคารพด้วยการเช่นไหว้ คำเรียกผีในอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒๗ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่จ้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหล่ง ผีก้อนเส้า ผีครู ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีบ่ากัว ผีเรือน และผีตั้ง

[ประเภทร้าย] หมายถึง ผีไม่ดี ที่คอยหลอกหลอนมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัว และมนุษย์ไม่กล้าเข้าใกล้ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๖ คำ ได้แก่ ผีเปรต ผีดง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร้อน ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะโหล่ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีสื่อ ผีม้าบ้อง และผีอื้อค้อย

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “การกระทำ” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๒

การกระทำ

[ประเภทดี]

ผีฟ้า

ผีขุนน้ำ

ผีเสื้อบ้าน

ผีเสื้อเมือง

ผีเสื้อวัด

ผีเสือนา

ผีเสื้อห้วย

ผีเสื้อดง

พระพิรุณ

พระแม่โพสพ

พระแม่คงคา

พระแม่ธรณี

ผีนางกวัก

แม่จิ้งจอก

ผีเจ้านาย

ผีกะโหลก

ผีก้อนเส้า

ผีครู

ผีเจ้าที่

ผีปู่ย่า

ผีฝ่าย

ผีไร่

ผีนาง

ผีขามมือนั่ง

ผีปากวัก

ผีเรือน

ผีคัง

[ประเภทร้าย]

ผีเปรต

ผีดง

ผีดอน

ผีคอก

ผีโป่ง

ผีเร่ร่อน

ผีนางไม้

ผีพราย

ผีเงือก

ผีกะ

ผีปกกะโหลก

ผีโพรง

ผีหัวไฟ

ผีลื้อ

ผีม้าบ้อง

ผีอื้อค้อย

แผนผังที่ ๓.๒ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “การกระทำ” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๒ มิติเรื่อง การปรากฏ

มิติเรื่อง “การปรากฏ” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้าน การสำแดงออกมาให้เห็นว่ามีการปรากฏที่แตกต่างกันไปของผีแต่ละตน ทั้งนี้มิติเรื่อง “การปรากฏ” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [รูปแบบการปรากฏ] และ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] มีรายละเอียดดังนี้

[รูปแบบการปรากฏ] หมายถึง การที่ผีมีการสำแดงตนในรูปลักษณะต่าง ๆ กันไปตาม แต่ละตน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๔๓ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่ชื้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหลก ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีบ่ากวก ผีเรือน ผีดั่ง ผีดง ผีคอน ผีคอย ผีโป่ง ผีร่อน ผีเปรต ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะ ผีปกกะโหลก ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีสือ ผีม้าบ้อง และผีอีค้อย

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [รูปแบบการปรากฏ] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [รูปแบบการปรากฏ] ออกเป็น ๔ ประเภท คือ [เทพ] [วิญญาณ] [เงา] และ [เป็นมนุษย์] มีรายละเอียดดังนี้

[เทพ] หมายถึง การสำแดงตนในรูปแบบที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่ประกอบ ผลบุญไว้เป็นจำนวนมากจึงถือกำเนิดอยู่บนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ โดยชาวบ้านอาจจะจินตนาการหรือ กำหนดรูปร่างให้มีลักษณะเหมือนคน แต่ไม่สามารถจับต้องได้ นอกจากนี้เชื่อกันว่าเทพอาจจะลง มาบนโลกมนุษย์เมื่อมีการร้องขอจากชาวบ้านให้มาสถิตย์ยังสถานที่ต่าง ๆ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะ นี้มีจำนวน ๑๔ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระ พิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก และแม่ชื้อ

[วิญญาณ] หมายถึง การสำแดงตนในรูปแบบที่เชื่อว่ามิอยู่ในร่างกายมนุษย์ ตอนมีชีวิตอยู่ เมื่อตายจะออกจากร่างกายล่องลอยไป ทั้งนี้อาจปรากฏตนเหมือนมนุษย์ก็ได้แต่ ไม่สามารถจับต้องได้ อีกทั้งเชื่อว่าวิญญาณส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ดีและให้คุณแก่ผู้คนใน ท้องถิ่นได้ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๓ คำ ได้แก่ ผีเจ้านาย ผีกะโหลก ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีบ่ากวก ผีเรือน และผีดั่ง

[เงา] หมายถึง การสำแดงตนในรูปแบบที่ไม่สามารถจับต้องได้ อาจมีรูปร่างมีว หรือไม่มีรูปร่างก็ได้ อีกทั้งยังเชื่อว่าเงาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่ดีหรืออาจให้โทษแก่ผู้คนใน

ท้องถิ่นได้คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๕ คำ ได้แก่ ผีเปรต ผีตง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีนางไม้ ผีพราย และผีเงือก

[เป็นมนุษย์] หมายถึง มีสภาพความเป็นมนุษย์ยังคงมีลมหายใจ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๗ คำ ได้แก่ ผีกะ ผีปกกะ โห่ลั้ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีลือ ผีม้าบ้อง และผีอ้อค้อย

[ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] หมายถึง การสำแดงตนพร้อมกับสิ่งอื่นหรือมีอาการอื่นในขณะที่สำแดงตน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๑ คำ ได้แก่ พระพิรุณ แม่ชื้อ ผีเจ้านาย ผีกะ ผีปกกะ โห่ลั้ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีลือ ผีเปรต ผีม้าบ้อง และผีอ้อค้อย

นอกจากนี้ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] ออกเป็น ๑๑ ประเภท คือ [ร่วมกับสายฝน] [ร่วมกับเด็กแรกเกิด] [ร่วมกับร่างทรง] [ร่วมกับนกเค้าแมว] [ร่วมกับเสียงกะลา] [ร่วมกับดวงไฟเล็ก] [ร่วมกับดวงไฟใหญ่] [พร้อมท่าใส่] [ตัวสูงปากเล็ก] [แสดงอาการเหมือนม้า] และ [แสดงอาการเหมือนลิง] มีรายละเอียด ดังนี้

[ร่วมกับสายฝน] หมายถึง การสำแดงตนในขณะที่มีฝนตกลงมา คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ พระพิรุณ

[ร่วมกับเด็กแรกเกิด] หมายถึง การสำแดงตนในขณะที่มีเด็กแรกเกิดกำลังคลอดอกออกมา คำเรียกผีในอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ แม่ชื้อ

[ร่วมกับร่างทรง] หมายถึง การสำแดงตนในขณะที่มีพิธีกรรมการทรงเจ้า คำเรียกผีในอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเจ้านาย

[ร่วมกับนกเค้าแมว] หมายถึง การสำแดงตนร่วมกับนกเค้าแมว คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีกะ

[ร่วมกับเสียงกะลา] หมายถึง การสำแดงตนร่วมกับเสียงกะลากระทบกับพื้น คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีปกกะ โห่ลั้ง

[ร่วมกับดวงไฟเล็ก] หมายถึง การสำแดงตนร่วมกับไฟดวงเล็กบริเวณโพรงจมูกมักจะเป็นแสงสีแดง คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีโพรง

[ร่วมกับดวงไฟใหญ่] หมายถึง การสำแดงตนพร้อมมีดวงไฟใหญ่บริเวณใบหน้าที่มีสีเหมือนไฟดวงได้ บางครั้งอาจมีสะเก็ดไฟร่วงพรูมาจากไฟดวงใหญ่ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีหัวไฟ

[มีแค่หัวและลำไส้] หมายถึง การสำแดงตนมีแค่หัวและมีลำไส้ คำเรียกผีที่มี
อรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีสื่อ

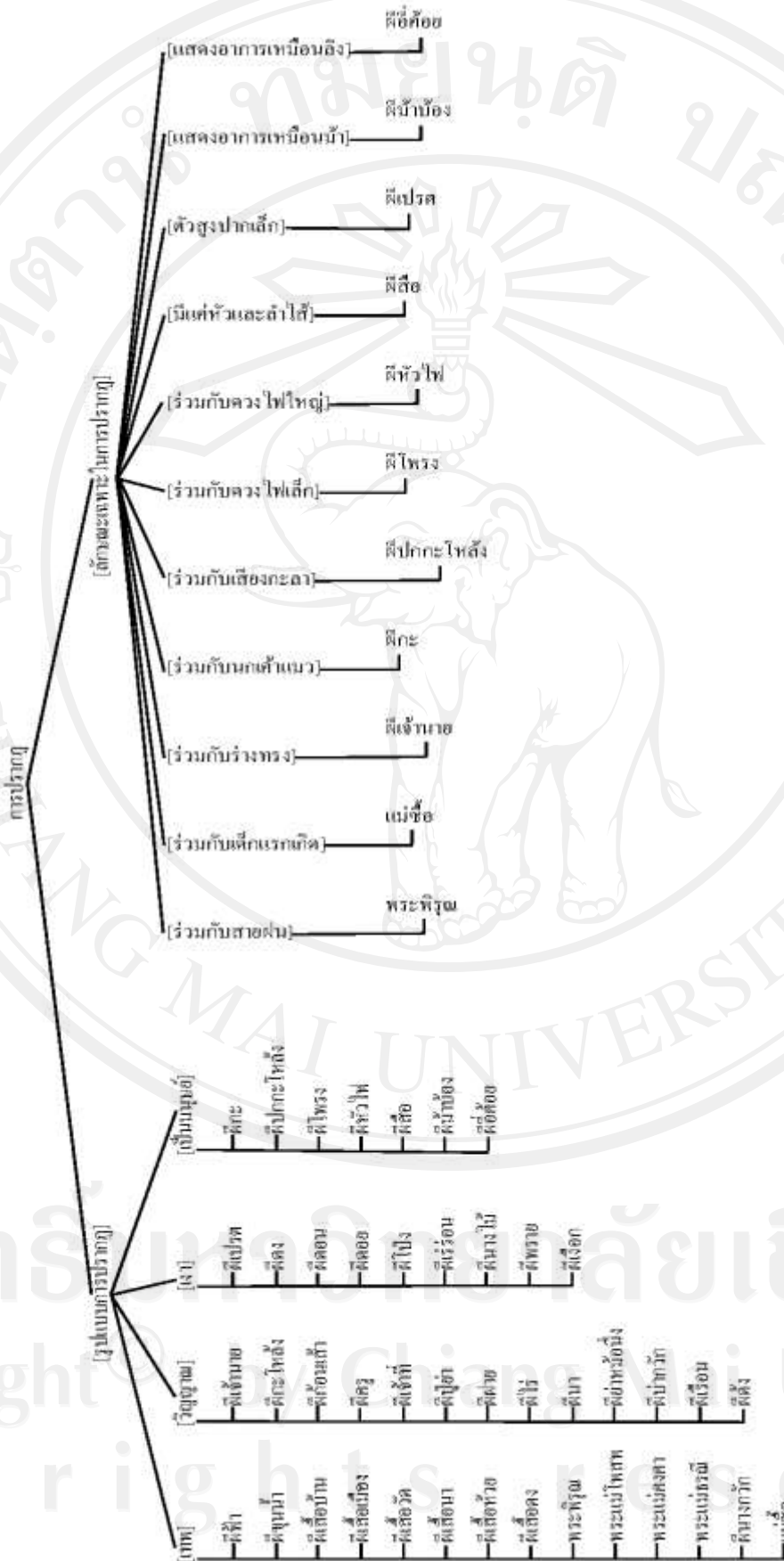
[ตัวสูงปากเล็ก] หมายถึง การสำแดงตนในขณะที่มีร่างกายสูงและมีปากเล็กทำ
รูเข็ม คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเปรต

[แสดงอาการเหมือนม้า] หมายถึง ในขณะที่สำแดงตนมีลักษณะอาการท่าทาง
เหมือนม้าเหยาะย่างหรือควมถล่นอย่างรวดเร็ว คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่
ผีม้าบ้อง

[แสดงอาการเหมือนลิง] หมายถึง ในขณะที่สำแดงตนมีลักษณะอาการท่าทาง
เหมือนลิงลีคำ ตัวสูงขนาดเท่าเอวคน คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีอ้อค้อย

ส่วนคำเรียกผีบางคำไม่ระบุอรรถลักษณะ เนื่องจากคำเหล่านั้นไม่ระบุลักษณะเฉพาะใน
การปรากฏร่วมที่ชัดเจน ทำให้คำเหล่านั้นไม่เป็นอรรถลักษณะที่เด่นจึงไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถ
ลักษณะดังกล่าว มีจำนวน ๑๒ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสือนา ผีเสื้อ
ห้วย ผีเสื้อคง พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก ผีกะโหล้ง ผีก้อนเส้า ผีครู ผีเจ้าที่
ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีบ่าวกัก ผีเรือน ผีคัง ผีตง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีนางไม้
ผีพราย และผีเงือก

ผลการวิเคราะห์หัตถิแห่งความแตกต่างเรื่อง “การปรากฏ” ของคำเรียกผีในภาษาไทย
ถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๓

แผนผังที่ ๓.๓ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “การปรัมปรา” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๓ มติเรื่อง เพศ

มติเรื่อง “เพศ” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านรูปที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเพศชาย หญิง และอาจเป็นได้ทั้งชายหรือหญิง ทั้งนี้มติเรื่อง “เพศ” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๓ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ชาย] [หญิง] และ [ชายหรือหญิง] มีรายละเอียดดังนี้

[ชาย] หมายถึง การที่ผีสามารถบ่งบอกรูปร่างลักษณะความเป็นชายได้อย่างชัดเจน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๒ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ ผีเจ้านาย ผีปกกะโหล้ง และผีม้าบ้อง

[หญิง] หมายถึง การที่ผีสามารถบ่งบอกรูปร่างลักษณะความเป็นหญิงได้อย่างชัดเจน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๒ คำ ได้แก่ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่ชื้อ ผีย่าหม้อนึ่ง ผีปากกวัก ผีดั่ง ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก และผีเสื้อ

[ชายหรือหญิง] หมายถึง การที่ผีสามารถเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ในขณะที่สำคัญ อธิฤทธิ์ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๕ คำ ได้แก่ ผีกะโหล้ง ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีเรือน ผีปรต ผีดง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร้อน ผีกะ ผีโพรง ผีหัวไฟ และผีอีค้อย

ผลการวิเคราะห์มติแห่งความแตกต่างเรื่อง “เพศ” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือสามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๔

แผนผังที่ ๓.๔ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “เพศ” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๔ มิติเรื่อง การแสดงออก

มิติเรื่อง “การแสดงออก” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านการแสดงให้เห็นอำนาจเร้นลับที่ฝักระทำด้วยความตั้งใจ ทั้งนี้มิติเรื่อง “การแสดงออก” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๔ อรรถลักษณะ ได้แก่ [กุ่มครอง] [ให้โชคลาก] [พยากรณ์] และ [หลอกหลอน] มีรายละเอียดดังนี้

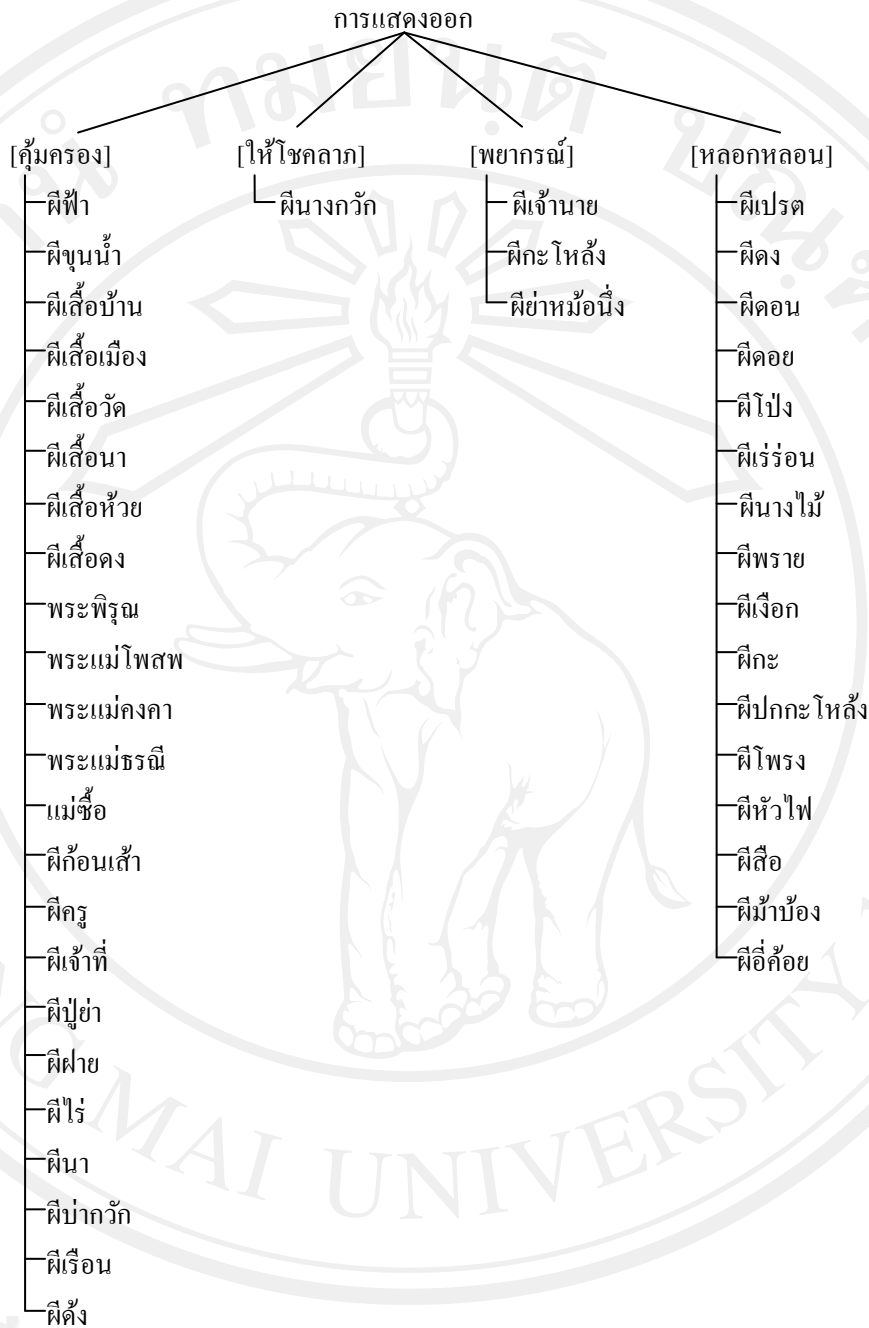
[กุ่มครอง] หมายถึง ฝัที่มีอำนาจในการปกป้องดูแลรักษามนุษย์ สถานที่ รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ท้องถิ่นดังกล่าว คำเรียกฝัในอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒๓ คำ ได้แก่ ฝัฟ้า ฝัขุนน้ำ ฝัเสื้อบ้าน ฝัเสื้อเมือง ฝัเสื้อวัด ฝัเสื้อนา ฝัเสื้อห้วย ฝัเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี แม่ชื้อ ฝัก้อนเส้า ฝัครู ฝัเจ้าที่ ฝัปู่ย่า ฝัฝ่าย ฝัไร่ ฝันา ฝัปากวัด ฝัเรือน และฝัคิง

[ให้โชคลาก] หมายถึง ฝัที่มีอำนาจในการช่วยบันดาลในสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา นำไคร์ นำพोजและเป็นที่พักของมนุษย์ในการร้องขอ โชคลาก คำเรียกฝัที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ฝันางกวัก

[พยากรณ์] หมายถึง ฝัที่มีอำนาจในการทำนายหรือคาดการณ์เหตุการณ์ล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต คำเรียกฝัที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๓ คำ ได้แก่ ฝัเจ้านาย ฝักะโหล้ง และฝัย่าหมอนึ่ง

[หลอกหลอน] หมายถึง ฝัที่มีอำนาจในการทำให้มนุษย์อยู่ในอาการสะดุ้งตกใจกลัว คำเรียกฝัที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๖ คำ ได้แก่ ฝัเปรต ฝัดง ฝัดอย ฝัดอน ฝัโป่ง ฝัเร่รอน ฝันางไม้ ฝัพราย ฝัเสื้อ ฝักะ ฝัปกกะโหล้ง ฝัโพรง ฝัหัวไฟ ฝัสือ ฝัม้าบ้อง และฝัอี่ค้อย

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “การแสดงออก” ของคำเรียกฝัในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๕

แผนผังที่ ๓.๕ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “การแสดงออก” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๕ มติเรื่อง แห่่งที่อยู่

มติเรื่อง “แห่่งที่อยู่” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านที่พำนัก พักพิง หรืออาศัยของผี ทั้งนี้มติเรื่อง “แห่่งที่อยู่” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ในโลกมนุษย์] และ [ไม่ใช่โลกมนุษย์] มีรายละเอียดดังนี้

[ในโลกมนุษย์] หมายถึง การที่ผีสถิตอยู่ในสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต รวมไปถึงสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นบนโลกมนุษย์ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๔๑ คำ ได้แก่ ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่ชื้อ ผีเจ้านาย ผีก้อนเส้า ผีกะโหล้ง ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีปากวัก ผีเรือน ผีดั่ง ผีดง ผีคอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่รอน ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะ ผีปกกะโหล้ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีเสื้อ ผีม้าบ้อง และผีอีค้อย

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ในโลกมนุษย์] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [ในโลกมนุษย์] ออกเป็น ๓ ประเภท คือ [ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] [ในร่างกายมนุษย์] และ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] มีรายละเอียดดังนี้

[ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] หมายถึง การที่ผีสถิตอยู่ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้างให้เป็นขึ้นด้วยพลังกำลังของมนุษย์ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๖ คำ ได้แก่ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา พระแม่โพสพ ผีนางกวัก แม่ชื้อ ผีครุ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีปากวัก ผีเรือน และผีดั่ง

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] สามารถแบ่งประเภทย่อยของอรรถลักษณะ [ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] ออกเป็น ๑๔ ประเภท คือ [อยู่ในวัด] [อยู่ในหมู่บ้าน] [อยู่ในเสาเอกบ้าน] [อยู่ในบ้าน] [อยู่ในสถานที่ให้ความรู้] [อยู่ในร้านค้า] [อยู่ในเมือง] [อยู่ในฝ่าย] [อยู่ในหม้อหนึ่งข้าว] [อยู่ในปากวัก] [อยู่ในกระดั่ง] [อยู่ในทุ่งนา] [อยู่ในต้นข้าว] และ [อยู่ในไร่สวน] มีรายละเอียดดังนี้

[อยู่ในวัด] หมายถึง การอยู่ในวัด คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน

๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อวัด

[อยู่ในหมู่บ้าน] หมายถึง การอยู่ในหมู่บ้าน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อบ้าน

[อยู่ในเสาเอกบ้าน] หมายถึง การอยู่ในเสาเอกบ้าน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีปู่ย่า

[อยู่ในบ้าน] หมายถึง การอยู่ในบ้าน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ผีเรือน และแม่ซ้อ

[อยู่ในสถานที่ให้ความรู้] หมายถึง การอยู่ในสถานที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีครู

[อยู่ในร้านค้า] หมายถึง การอยู่ในร้านค้า คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีนางกวัก

[อยู่ในเมือง] หมายถึง การอยู่ในเมือง คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อเมือง

[อยู่ในฝาย] หมายถึง การอยู่ในฝาย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีฝาย

[อยู่ในหม้อหนึ่งข้าว] หมายถึง การอยู่ในหม้อหนึ่งข้าว คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีขาหม้อหนึ่ง

[อยู่ในปากวัก] หมายถึง การอยู่ในอุปกรณ์ที่ช่วยในการกรอหรือสาวเส้นฝาย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีปากวัก

[อยู่ในกระด้ง] หมายถึง การอยู่ในกระด้ง คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีด้ง

[อยู่ในทุ่งนา] หมายถึง การอยู่ในทุ่งนา คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ผีเลื่อนา และผีนา

[อยู่ในต้นข้าว] หมายถึง การอยู่ในต้นข้าว คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ พระแม่โพสพ

[อยู่ในไร่สวน] หมายถึง การอยู่ในบริเวณที่ชาวบ้านปลูกพืชไร่ พืชสวน คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีไร่

[ในร่างกายมนุษย์] หมายถึง การเข้าถึงอยู่ในร่างกายของมนุษย์ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๘ คำ ได้แก่ ผีเจ้านาย ผีกะ ผีปกกะ โห่ลั้ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีลือ ผีม้าบ้อง และผีอี่ค้อย

[ในทรัพยากรธรรมชาติ] หมายถึง การที่ผีสิงสถิตอยู่ในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๑ คำ ได้แก่ ผีขุนน้ำ ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีกะโหล่ง ผีก้อนเส้า ผีเจ้าที่ ผีดง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีนางไม้ ผีพราย และผีเงือก

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] สามารถแบ่งประเภทย่อยของอรรถลักษณะ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] ออกเป็น ๑๔ ประเภทย่อย คือ [อยู่ในต้นน้ำ] [อยู่ในแม่น้ำ] [อยู่ในห้วย] [อยู่ในก้อนเส้า] [อยู่ในกะลา] [อยู่ในภูเขาสูง] [อยู่ในเนินเขา] [อยู่ในต้นไม้] [อยู่ในดง] [อยู่ในโป่งดิน] [อยู่ในแผ่นดิน] [อยู่บนท้องฟ้า] [อยู่ในบริเวณที่มีเจ้าของ] และ [ไร้ที่อยู่] มีรายละเอียดดังนี้

[อยู่ในต้นน้ำ] หมายถึง การอยู่ในแหล่งที่เกิดของลำน้ำ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีขุนน้ำ

[อยู่ในแม่น้ำ] หมายถึง การอยู่ในลำน้ำใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของลำธารทั้งปวง คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ พระแม่คงคา และผีพราย

[อยู่ในห้วย] หมายถึง การอยู่ในลำน้ำที่ไหลจากที่สูง เช่น เนินเขาหรือภูเขา คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ผีเสื้อห้วย และผีเงือก

[อยู่ในก้อนเส้า] หมายถึง การอยู่ในก้อนหินที่รองรับหม้อในการหุงต้มในเตาไฟ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีก้อนเส้า

[อยู่ในกะลา] หมายถึง การอยู่ในกะลามะพร้าว คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีกะโหล่ง

[อยู่บนภูเขาสูง] หมายถึง การอยู่บนยอดสูงสุดของภูเขาหรือคอย คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีคอย

[อยู่บนเนินเขา] หมายถึง การอยู่ในพื้นดินที่มีลักษณะลาดสูงชันจากระดับของเดิมพื้นดิน คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีดอน

[อยู่ในต้นไม้] หมายถึง การอยู่ในต้นไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงลำต้นเดียว คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีนางไม้

[อยู่ในดง] หมายถึง การอยู่ในป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ผีเสื้อดง และผีดง

[อยู่ในโป่งดิน] หมายถึง การอยู่ในพื้นที่ดินที่มีเกลือสินเธาว์ผุดอยู่ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีโป่ง

[อยู่ในแผ่นดิน] หมายถึง การอยู่ในพื้นแผ่นดิน คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ พระแม่ธรณี

[อยู่บนท้องฟ้า] หมายถึง การอยู่ในพื้นที่หรือบริเวณที่กว้างใหญ่ที่อยู่เบื้องบนที่มองเห็นครอบแผ่นดินอยู่ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ พระพิรุณ

[อยู่ในบริเวณที่มีเจ้าของ] หมายถึง การอยู่ในบริเวณที่มีขอบเขตเจ้าของ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ฝิเจ้าที่

[ไร้ที่อยู่] หมายถึง การปราศจากที่อยู่ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ฝิเร่ร้อน

[ไม่ใช่โลกมนุษย์] หมายถึง สถานที่ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของโลกมนุษย์ คำเรียกฝิที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ฝิฟ้าและฝิปรต

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ไม่ใช่โลกมนุษย์] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [ไม่ใช่โลกมนุษย์] ออกเป็น ๒ ประเภท คือ [อยู่ในสวรรค์] และ [อยู่ในนรก] มีรายละเอียดดังนี้

[อยู่บนสวรรค์] หมายถึง การอยู่บนเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ คำเรียกฝิที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ฝิฟ้า

[อยู่ในนรก] หมายถึง การอยู่ในดินแดนที่ที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ คำเรียกฝิที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ฝิปรต

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “แหล่งที่อยู่” ของคำเรียกฝิในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๖

๓.๑.๑.๖ มิติเรื่อง ที่มาของการตาย

มิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านต้นเหตุที่ทำให้กลายเป็นผี ทั้งนี้มิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ตายตามอายุขัย] และ [ตายไม่ปกติ] มีรายละเอียดดังนี้

[ตายตามอายุขัย] หมายถึง การตายของมนุษย์ที่เป็นไปตามกำหนดอายุจนถึงอายุ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๕ คำ ได้แก่ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีปู่ย่า และผีเรือน

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ตายตามอายุขัย] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [ตายตามอายุขัย] ออกเป็น ๕ ประเภท คือ [เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] [เป็นเจ้าเมือง] [เป็นเจ้าอาวาส] [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย] [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง] มีรายละเอียดดังนี้

[เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] หมายถึง ตายในขณะที่เป็นต้นตระกูลของหมู่บ้าน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อบ้าน

[เป็นเจ้าเมือง] หมายถึง ตายในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองคนแรก หรือ เจ้าผู้ปกครองเมืองคนแรก คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อเมือง

[เป็นเจ้าอาวาส] หมายถึง ตายในขณะที่เป็นเจ้าอาวาสคนแรก คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเสื้อวัด

[เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย] หมายถึง ตายในขณะที่สืบเชื้อสายจากฝ่ายพ่อ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีปู่ย่า^๑

[เป็นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง] หมายถึง ตายในขณะที่สืบเชื้อสายฝ่ายแม่ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเรือน

[ตายไม่ปกติ] หมายถึง ตายในขณะที่ไม่รู้ตัว หรือ ตายอย่างผิดปกติวิสัย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๗ คำ ได้แก่ ผีดง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีพราย และผีเงือก

^๑ ผีปู่ย่า ของผู้บอกภาษาในหมู่บ้านป่าเส้าหลวงเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของฝ่ายชาย มีข้อแตกต่างจากสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ(๒๕๔๒: ๔๐๕๕)กล่าวถึงผีปู่ย่าว่า เป็นผีบรรพบุรุษซึ่งมีการสืบเชื้อสายมาจากฝ่ายมารดาหรือฝ่ายแม่ ในงานวิจัยนี้ใช้ความหมายตามที่ผู้บอกภาษาให้ไว้

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] ออกเป็น ๗ ประเภท คือ [ตายในดง] [ตายบนเนินเขา] [ตายบนภูเขาสูง] [ตายในโปงคิน] [ตายพิศกรรมชาติ] [ตายในแม่น้ำ] และ [ตายในห้วย] มีรายละเอียดดังนี้

[ตายในดง] หมายถึง การตายขณะอยู่ในป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นหนาแน่น คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิดง

[ตายบนเนินเขา] หมายถึง การตายขณะอยู่บนยอดสูงสุดของภูเขาหรือคอย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิดอน

[ตายบนภูเขาสูง] หมายถึง การตายขณะอยู่บนยอดสูงสุดของภูเขาหรือคอย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิดอย

[ตายในโปงคิน] หมายถึง การตายขณะอยู่ในพื้นที่ดินที่มีเกลือสินเธาว์ผุดอยู่ คำเรียกอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิโปง

[ตายพิศกรรมชาติ] หมายถึง การตายในขณะที่ยังไม่ทันตั้งตัว เช่น ถูกฆ่าตายถูกรถยนต์ชนตาย เป็นต้น คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิเร่รอน

[ตายในแม่น้ำ] หมายถึง การตายในขณะที่อยู่ในแม่น้ำ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิพราย

[ตายในห้วย] หมายถึง การตายในขณะที่อยู่ในห้วย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผิเงือก

ส่วนคำเรียกผีบางคำไม่ระบุอรรถลักษณะในมิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” เนื่องจากคำเหล่านั้นไม่ระบุที่มาของตายได้ชัดเจน จึงทำให้คำเหล่านั้นไม่เป็นอรรถลักษณะที่เด่นจึงไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถลักษณะในมิติดังกล่าว มีจำนวน ๓๑ คำ ได้แก่ ผิฟ้า ผิขุนน้ำ ผิเลื่อนา ผิเสื่อห้วย ผิเสื่อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผินางกวัก แม่ชื้อ ผิเจ้านาย ผิกะโหล้ง ผิก้อนเส้า ผิครุ ผิเจ้าที่ ผิฝาย ผิไร่ ผินา ผิย่าหม้อนึ่ง ผิบ่ากวัก ผิดั่ง ผิเปรต ผินางไม้ ผิกะโหล้ง ผิโพรง ผิหัวไฟ ผิสื่อ ผิม้าบ้อง และผิอ้อ้อย

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “ที่มาของการตาย” ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๗

แผนผังที่ ๓.๗ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “ที่มาของนิทานพื้นบ้านไทยถิ่นเหนือ” ของคำเรียกนิทานพื้นบ้านไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๗ มติเรื่อง สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้

มติเรื่อง “สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้น จัดแจงขึ้น ซึ่งเกิดจากความเชื่อความศรัทธาอันทำให้เกิดผลในความเคารพยำเกรง ทั้งนี้มติเรื่อง “สิ่งที่มีมนุษย์กระทำให้” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๓ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ประกอบพิธีกรรม] [ทำการเช่นไหว้] และ [สร้างหอผี] มีรายละเอียดดังนี้

[ประกอบพิธีกรรม] หมายถึง การกระทำของมนุษย์ที่อยู่ในรูปแบบของการอ่อนนวยขร้อง ซึ่งมีขั้นตอนระเบียบวิธีเป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำความสำเร็จรวมไปถึงความเป็นสิริมงคลในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ทั้งนี้พิธีกรรมจะประกอบไปด้วย ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี และผู้ร่วมพิธี คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๓ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี และผีฝ่าย

[ทำการเช่นไหว้] หมายถึง การกระทำของมนุษย์ที่อยู่ในรูปแบบของการอ่อนนวยขร้อง เพื่อความเป็นสิริมงคลในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป สำหรับการเช่นไหว้นั้นจะแตกต่างกับการประกอบพิธีกรรม คือ ไม่จำเป็นต้องมีผู้ประกอบพิธี สามารถกระทำได้ตามแต่ละบุคคล คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑๔ คำ ได้แก่ ผีนางกวัก แม่ซ้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหล่ง ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีไร่ ผีนา ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีบ่ากวัก ผีเรือน และผีดั่ง

จากอรรถลักษณะ [ประกอบพิธีกรรม] และ [ทำการเช่นไหว้] แสดงให้เห็นว่า คำเรียกผีที่ปรากฏในอรรถลักษณะดังกล่าวจะสัมพันธ์กับผีประเภทดีทั้งสิ้น ส่วนคำบางคำที่ไม่ระบุอรรถลักษณะ เนื่องจากคำเหล่านั้นสัมพันธ์กับผีประเภทร้ายชาวบ้านจึงไม่ประกอบพิธีกรรมรวมถึงทำการเช่นไหว้ ทำให้คำเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถลักษณะในมติดังกล่าว มีจำนวน ๑๖ คำ ได้แก่ ผีเปรต ผีดง ผีดอน ผีดอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะ ผีปกกะโหล่ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีลือ ผีน้ำบ่อ และผีอ้อ้อย

[สร้างหอผี] หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีรูปลักษณะจำลองคล้ายแบบบ้านที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้บรรดาผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้อาศัยอยู่ในสถานที่ดังกล่าว อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ในการกราบไหว้บูชา คำเรียกผีที่มีวรรณลักษณะนี้มีจำนวน ๑๑ คำ ได้แก่ ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง ผีเจ้าที่ ผีผาย ผีไร่ และผีนา

จากวรรณลักษณะ [สร้างหอผี] แสดงให้เห็นว่า คำเรียกผีที่ปรากฏในวรรณลักษณะดังกล่าว จะสัมพันธ์กับผีที่เป็นส่วนใหญ่ คำเรียกผีบางคำที่ไม่ระบุวรรณลักษณะ เนื่องจากคำเหล่านั้นไม่ระบุการสร้างหอผีที่ชัดเจน ทำให้คำเหล่านั้นไม่เป็นวรรณลักษณะที่เด่นจึงไม่จำเป็นต้องแสดงวรรณลักษณะในมิติดังกล่าว มีจำนวน ๓๒ คำ ได้แก่ ผีฟ้า พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่จิ้งจอก ผีเจ้านาย ผีกะโหลก ผีก้อนเส้า ผีครู ผีปู่ย่า ผีย่าหมอนิ่ง ผีปากวัก ผีเรือน ผีดั่ง ผีเปรต ผีดง ผีดอน ผีคอย ผีโป่ง ผีเร่ร่อน ผีนางไม้ ผีพราย ผีเงือก ผีกะ ผีปกกะโหลก ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีเสื้อ ผีม้าบ้อง และผีอีค้อย

ดังนั้นวรรณลักษณะ [ประกอบพิธีกรรม] [ทำการเช่นไหว้] และ [สร้างหอผี] เป็นวรรณลักษณะที่อยู่ภายใต้มิติเรื่อง “สิ่งที่มนุษย์กระทำ” มิติดังกล่าวเป็นมิติพิเศษที่เกี่ยวข้องกับผีประเภทดิทั้งสิ้น อีกทั้งผีแต่ละชนิดอาจปรากฏได้สองวรรณลักษณะ

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “ที่มาของการตาย” ของคำเรียกผีในภาษาไทย ถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๘

สิ่งที่มนุษย์กระทำให้

[ประกอบพิธีกรรม]

ฝีฟ้า
 ฝีขุนน้ำ
 ฝีเสื่อบ้าน
 ฝีเสื่อเมือง
 ฝีเสื่อวัด
 ฝีเสื่อนา
 ฝีเสื่อห้วย
 ฝีเสื่อดง
 พระพิรุณ
 พระแม่โพสพ
 พระแม่คงคา
 พระแม่ธรณี
 ฝีฝาย

[ทำการเช่นไหว้]

ฝีนางกวัก
 แม่ซ้อ
 ฝีเจ้านาย
 ฝีกะโหล่ง
 ฝีก้อนเส้า
 ฝีครู
 ฝีเจ้าที่
 ฝีปู่ย่า
 ฝีไร่
 ฝีนา
 ฝีย่าหม้อนึ่ง
 บ่ากวัก
 ฝีเรือน
 ฝีคั้ง

[สร้างห่อฝี]

ฝีขุนน้ำ
 ฝีเสื่อบ้าน
 ฝีเสื่อเมือง
 ฝีเสื่อวัด
 ฝีเสื่อนา
 ฝีเสื่อห้วย
 ฝีเสื่อดง
 ฝีเจ้าที่
 ฝีฝาย
 ฝีไร่
 ฝีนา

แผนผังที่ ๓.๘ มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง “สิ่งที่มนุษย์กระทำให้” ของคำเรียกฝีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๓.๑.๑.๘ มติเรื่อง อาหาร

มติเรื่อง “อาหาร” กำหนดขึ้นเพื่อใช้จำแนกความแตกต่างในด้านของกินที่มนุษย์นำมาบูชาเช่น ไหว้แก่ผี รวมไปถึงสิ่งที่ผีหากินเอง เพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงผี ทั้งนี้มติเรื่อง “อาหาร” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [มนุษย์จัดให้] และ [หากินเอง] มีรายละเอียดดังนี้

[มนุษย์จัดให้] หมายถึง อาหารที่มนุษย์นำมาเช่น ไหว้บูชาแก่ผี เช่น อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ เช่น หัวหมู ไก่ เป็ด และวัว เป็นต้น ผลไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะกล้วย และมะพร้าว บุหรี่ ขนมหอม และดอกไม้ขาวรูปเทียน คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒๗ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี ผีนางกวัก แม่ซ้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหล้ง ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผียามหอนิ่ง ผีปากวัก ผีเรือน และผีดั่ง

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [มนุษย์จัดให้] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [มนุษย์จัดให้] ออกเป็น ๒ ประเภท คือ [กินเครื่องเซ่น] และ [ดื่มเหล้า] มีรายละเอียดดังนี้

[กินเครื่องเซ่น] หมายถึง การกินอาหารหลากหลายชนิดไม่จำกัดประเภทที่มนุษย์นำมาไหว้ผีทั้งหลาย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๒๖ คำ ได้แก่ ผีฟ้า ผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีเสื้อดง พระพิรุณ พระแม่โพสพ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี แม่ซ้อ ผีเจ้านาย ผีกะโหล้ง ผีก้อนเส้า ผีครุ ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีฝ่าย ผีไร่ ผีนา ผียามหอนิ่ง ผีปากวัก ผีเรือน และผีดั่ง

[ดื่มเหล้า] หมายถึง การดื่มอาหารจำพวกเหล้าที่มนุษย์นำมาไหว้ผีทั้งหลาย คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีนางกวัก

จากอรรถลักษณะ [มนุษย์จัดให้] แสดงให้เห็นว่าคำเรียกผีที่ปรากฏในอรรถลักษณะดังกล่าว จะสัมพันธ์กับผีประเภทใดทั้งสิ้น

[หากินเอง] หมายถึง ผีที่ไม่มีมนุษย์นำอาหารมาเช่น ไห้ว จึงต้องออกหาอาหารกินด้วยตนเอง คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๘ คำ ได้แก่ ผีเปรต ผีโป่ง ผีกะ ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีสื่อ และ ผีม้าบ้อง

นอกจากนี้อรรถลักษณะ [หากินเอง] สามารถแบ่งประเภทของอรรถลักษณะ [หากินเอง] ออกเป็น ๓ ประเภท คือ [กินของดิบขาว] [กินหนอง] และ [กินเลือด] มีรายละเอียด ดังนี้

[กินของดิบขาว] หมายถึง การกินอาหารที่ยังไม่ได้ทำให้สำเร็จรูปหรือยังไม่ได้เปลี่ยนรูปและมีลักษณะเดิม เช่น ไข่ดิบ คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๗ คำ ได้แก่ ผีกะ ผีปกะโหล้ง ผีโพรง ผีหัวไฟ ผีสื่อ ผีม้าบ้อง และผีอีค้อย

[กินหนอง] หมายถึง การกินน้ำเลือดเสียกลายเป็นสีขาวขุ่นที่กักคั่งอยู่ตามแผล และผีจากสิ่งมีชีวิต คำเรียกผีในอรรถลักษณะนี้มีจำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีเปรต

[กินเลือด] หมายถึง การกินเลือดจากสิ่งมีชีวิต คำเรียกผีที่มีอรรถลักษณะนี้จำนวน ๑ คำ ได้แก่ ผีโป่ง

จากอรรถลักษณะ [หากินเอง] แสดงให้เห็นว่า คำเรียกผีที่ปรากฏในอรรถลักษณะดังกล่าว จะมีความสัมพันธ์กับผีประเภทร้ายทั้งสิ้น ส่วนคำเรียกผีบางคำที่ไม่ระบุอรรถลักษณะ เนื่องจากคำเหล่านั้นไม่ระบุการกินที่ชัดเจน จึงทำให้คำเหล่านั้นไม่เป็นอรรถลักษณะที่เด่นจึงไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถลักษณะในมิติดังกล่าว มีจำนวน ๗ คำ ได้แก่ ผีดง ผีคอน ผีคอย ผีเร่ร่อน ผีนางไม้ ผีพราย และ ผีเงือก

ผลการวิเคราะห์มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง อาหาร ของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถแสดงให้เห็นได้ในแผนผังที่ ๓.๕

จากมิติแห่งความแตกต่างทั้ง ๘ มิติข้างต้น สามารถสรุปรายละเอียดให้เห็นความแตกต่างใน
มิติต่าง ๆ ขององค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังแสดงในตารางที่

๓.๑

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

๓.๑.๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายในมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาแสดงอรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ สำหรับการแสดงอรรถลักษณะ ผู้วิจัยจะใช้ อรรถลักษณะแบบพรรณนา เพื่อให้ความหมายจำเพาะลงไป ซึ่งอรรถลักษณะดังกล่าวจะไม่มีค่าเป็นลบ เป็นการบ่งจำเพาะถึงลักษณะเด่นของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ทุกอรรถลักษณะจึงมีค่าเป็นบวกหรืออาจจะไม่เขียนสัญลักษณ์บวกลงไปก็ได้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างการกำหนดอรรถลักษณะแบบพรรณนาในมิติเรื่อง “การกระทำ” สามารถกำหนดอรรถลักษณะเพื่อแสดงองค์ประกอบทางความหมายได้ ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ประเภทดี] และ [ประเภทร้าย] และในส่วนของกรนิยามความหมาย ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากอรรถลักษณะมานิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ด้วยการแสดงลำดับตามมิติแห่งความแตกต่างเริ่มจากมิติเรื่อง “การกระทำ” “การปรากฏ” “เพศ” “การแสดงออก” “แหล่งที่อยู่” “ที่มาของการตาย” “สิ่งที่มนุษย์กระทำให้” “อาหาร” มีรายละเอียดดังนี้

ก. ผีประเภทดี

๓.๑.๒.๑ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีฟ้า”

อรรถลักษณะ

ผีฟ้า

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่บนสวรรค์
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ฝีฟ้า เป็นฝีประเภทดีมีกปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่บนสวรรค์ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลชาวบ้านบนโลกมนุษย์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านต้องประกอบพิธีกรรมบวงสรวงด้วยเครื่องเช่น ไห้ว เพื่อเป็นการแสดงความเคารพยำเกรงต่อฝีฟ้า

๓.๑.๒.๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝีขุนน้ำ”

อรรถลักษณะ

ฝีขุนน้ำ

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในต้นน้ำ
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอฝี
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝีขุนน้ำ เป็นฝีประเภทดีมีกปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่บริเวณต้นน้ำ อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแต่ละสาย ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาต้นน้ำ หากชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณต้นน้ำต้องขออนุญาตฝีขุนน้ำอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านต้องประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญฝีขุนน้ำมาสถิตยังหอฝีที่ชาวบ้านสร้างขึ้นบริเวณต้นน้ำ และชาวบ้านจะนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงฝีขุนน้ำ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพยำเกรงต่อฝีขุนน้ำ

๓.๑.๒.๓ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อบ้าน”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อบ้าน

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในหมู่บ้าน
เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อบ้าน เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในหมู่บ้าน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลชาวบ้านในหมู่บ้านมิให้ประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกทาง หากชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณหมู่บ้านต้องขออนุญาตผีเสื้อบ้านก่อน ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าผีเสื้อบ้านเกิดจากการตายของผู้นำของหมู่บ้านที่สืบเชื้อสายเป็นต้นตระกูลของหมู่บ้านที่ได้ประกอบคุณงามและความดีไว้มากจึงได้อยู่บนสวรรค์ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญเทพเจ้าจากสวรรค์มาเป็นผีเสื้อบ้านเพื่อสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้น อีกทั้งชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพยำเกรงต่อผีเสื้อบ้าน

๓.๑.๒.๔ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อเมือง”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อเมือง

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในเมือง
เป็นเจ้าของเมือง
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อเมือง เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในเมือง ทำหน้าที่คอยคุ้มครองดูแลชาวบ้านในเมืองมิให้ประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกลทาง หากชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณเมืองต้องขออนุญาตผีเสื้อเมืองอยู่เสมอ ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าผีเสื้อเมืองเกิดจากการตายของเจ้าผู้ครองเมืองคนแรกซึ่งได้ประกอบคุณงามและความดีไว้มากจึงได้ไปอยู่บนสวรรค์ ในขณะที่ชาวบ้านในเมืองจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญเทพเจ้าจากสวรรค์มาเป็นผีเสื้อเมืองมาสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้น อีกทั้งชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีเสื้อเมือง เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงต่อผีเสื้อเมือง ชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณเมืองต้องขออนุญาตผีเสื้อเมืองอยู่เสมอ

๓.๑.๒.๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อวัด”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อวัด

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในวัด
เป็นเจ้าของาวาส
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อวัด เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้า สถิตอยู่ในวัด ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลปกป้องรักษาวัด หากชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณวัดต้องขออนุญาตผีเสื้อวัดอยู่เสมอ ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าผีเสื้อวัดเกิดจากการมรณภาพของเจ้าอาวาสองค์แรกที่ประกอบกุศลกรรมที่ดีไว้มากจึงไปอยู่บนสวรรค์ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญเทพเจ้ามาเป็นผีเสื้อวัดมาสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้น และเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาชาวบ้านจะเข้าวัดฟังเทศน์พร้อมนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีเสื้อวัด เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงต่อผีเสื้อวัด

๓.๑.๒.๖ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อนา”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อนา

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในทุ่งนา
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อนา เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในทุ่งนาของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลปกป้องรักษาทุ่งนาของชาวบ้าน ในขณะเดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญผีเสื้อนามาสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้นและชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีเสื้อนา เพื่อแสดงความเคารพสรรทธาต่อผีเสื้อนา

๓.๑.๒.๗ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อห้วย”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อห้วย

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในห้วย
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อห้วย เป็นผีประเภทดีมีปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในห้วย ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลปกป้องรักษาห้วย หากชาวบ้านจะเข้าไปในลำห้วยจะต้องขออนุญาตจากผีเสื้อห้วยก่อน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญผีเสื้อห้วยมาสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้นและชาวบ้านจะนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีเสื้อห้วย เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีเสื้อห้วย

๓.๑.๒.๘ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อดง”

อรรถลักษณะผีเสื้อดง

ประเภทดี
เทพ
ชาย
คุ้มครอง
อยู่ในดง
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ผีเสื้อดง เป็นผีประเภทดีมีปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในป่าดงดิบ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาป่าดงดิบ หากชาวบ้านจะเข้าไปในป่าดงดิบนั้นจะต้องขออนุญาตจากผีดงก่อน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญผีเสื้อดงมาสถิตอยู่ในหอผีที่ชาวบ้านสร้างขึ้นและชาวบ้านจะนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีเสื้อดง เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีเสื้อดง

๓.๑.๒.๕ อรรถลักษณะและความหมายของคำว่า “พระพิรุณ”

อรรถลักษณะ

พระพิรุณ

ประเภทดี
เทพ
ร่วมกับสายฝน
ชาย
คุ้มครอง
อยู่บนท้องฟ้า
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

พระพิรุณ เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพเจ้าซึ่งมาร่วมกับสายฝนซึ่งสถิตอยู่บนท้องฟ้า ทำหน้าที่คอยคุ้มครองและบันดาลน้ำฝนให้แก่ชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงและนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงพระพิรุณ เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อพระพิรุณ

๓.๑.๒.๑๐ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “พระแม่โพสพ”

อรรถลักษณะ

พระแม่โพสพ

ประเภทดี
เทพ
หญิง
คุ้มครอง
อยู่ในต้นข้าว
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

พระแม่โพสพ เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพธิดาซึ่งสถิตอยู่ต้นข้าว ทำหน้าที่คอยคุ้มครองดูแลรักษาต้นข้าว ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวง และนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงพระแม่โพสพ เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อพระแม่โพสพ

๓.๑.๒.๑๑ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “พระแม่คงคา”

อรรถลักษณะ

พระแม่คงคา

ประเภทดี

เทพ

หญิง

คุ้มครอง

อยู่ในแม่น้ำ

มนุษย์ประกอบพิธีกรรม

กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

พระแม่คงคา เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพธิดาซึ่งสถิตอยู่ในแม่น้ำแต่ละสาย ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาแม่น้ำ หากชาวบ้านจะใช้น้ำในการอุปโภคหรือบริโภคในแม่น้ำ ต้องขออนุญาตพระแม่คงคาอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงและนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงพระแม่คงคา เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อพระแม่คงคา

๓.๑.๒.๑๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “พระแม่ธรณี”

อรรถลักษณะ

พระแม่ธรณี

ประเภทดี

เทพ

หญิง

คุ้มครอง

อยู่ในแผ่นดิน

มนุษย์ประกอบพิธีกรรม

กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

พระแม่ธรณี เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพธิดาซึ่งสถิตอยู่ในแผ่นดิน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาแผ่นดิน หากชาวบ้านจะออกนอกบ้านนั้นต้องขออนุญาตพระแม่ธรณี ก่อนเหยียบพื้นดินอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงและนำ เครื่องเซ่นมาเลี้ยงพระแม่ธรณี เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อพระแม่ธรณี

๓.๑.๒.๑๓ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “แม่จ้อ”

อรรถลักษณะ

แม่จ้อ

ประเภทดี

เทพ

ร่วมกับเด็กแรกเกิด

หญิง

คุ้มครอง

อยู่ในบ้าน

มนุษย์ทำการเซ่นไหว้

กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

แม่ชื้อ เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพธิดาร่วมกับเด็กแรกเกิดในขณะคลอด ซึ่งสถิตอยู่ในบ้าน ทำหน้าที่คอยคุ้มครองทารก เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายในขณะที่เกิด ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านจะทำการเซ่นไหว้และนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงแม่ชื้อ เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อแม่ชื้อ

๓.๑.๒.๑๔ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีนางกวัก”

อรรถลักษณะ

ผีนางกวัก

ประเภทดี

เทพ

หญิง

โศคลาก

อยู่ในร้านค้า

มนุษย์ทำการเซ่นไหว้

ดื่มเหล้า

นิยามความหมาย

ผีนางกวัก เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบเทพธิดาซึ่งสถิตอยู่ในร้านค้า ทำหน้าที่คอยให้โศคลากแก่ผู้ประกอบการค้าขายให้ประสบความสำเร็จในการค้าขาย ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการค้าขายจะทำการเซ่นไหว้และนำเหล้ามาเลี้ยงผีนางกวัก เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีนางกวัก

๓.๑.๒.๑๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเจ้านาย”

อรรถลักษณะผีเจ้านาย

ประเภทดี
วิญญาณ
ร่วมกับร่างทรง
ชาย
พยากรณ์
อยู่ในร่างกายมนุษย์
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีเจ้านาย เป็นผีประเภทดี พื้นฐานของผีเจ้านายมีอยู่ว่า ในชาติก่อนนั้นจะต้องเป็นวีรบุรุษหรือนักรบซึ่งมีกรรมบางอย่างทำให้ไม่อาจไปเกิดหรือเสวยภพภูมิอื่นได้ มักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่มาสิงสถิตอยู่ร่างกายมนุษย์ที่เป็นร่างทรง ทำหน้าที่คอยพยากรณ์ให้แก่ชาวบ้านในยามที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เช่น ช่วยให้พ้นภาวะที่เลวร้าย คือ รักษาโรคต่าง ๆ ช่วยในการผัดผ่อน ช่วยในการเจรจาต่อรอง ช่วยให้ใด้งานทำ เป็นต้น ชาวบ้านจึงต้องร้องขอให้ผีเจ้านายช่วยเหลือเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกันชาวบ้านจะทำการเช่นไหว้และนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีเจ้านาย เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีเจ้านาย

๓.๑.๒.๑๖ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีกะโหลก”

อรรถลักษณะผีกะโหลก

ประเภทดี
วิญญาณ
ชายหรือหญิง
พยากรณ์
อยู่ในกะลา
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ฝีกะ โห่ล้ง เป็นฝึประภทคิมักปรากฏตนในรฐบแบบวิญญานที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้สถิตอยู่ในกะลามะพร้าว ทำหน้าที่พยากรณ์ให้แก่ชาวบ้านในยามที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เช่น ในยามที่เป็นไข้แล้วไม่สามารถรักษาจากทางการแพทย์แผนปัจจุบันให้หายได้ ชาวบ้านจึงต้องร้องขอให้ฝีกะ โห่ล้งช่วยเหลือเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านจะทำการเช่นไหว้และนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงฝีกะ โห่ล้ง เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝีกะ โห่ล้ง

๓.๑.๒.๑๗ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝีก่อนเส้า”

อรรถลักษณะ

ฝีก่อนเส้า

ประเภทดี
วิญญาน
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในก่อนเส้า
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝีก่อนเส้า เป็นฝึประภทคิมักปรากฏตนในรฐบแบบวิญญานที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้สถิตอยู่ในก้อนหินที่รองรับหม้อในการหุงต้มในเตาไฟหรืออาจเรียกว่าก่อนเส้า ทำหน้าที่คอยคุ้มครองลูกหลานที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในจารีตประเพณีและคุ้มครองทรัพย์สินภายในบ้าน หากจะประกอบอาหารนั้นต้องขออนุญาตฝีก่อนเส้าก่อน ในขณะที่เดียวกันคนภายในบ้านจะทำการเช่นไหว้ และนำเครื่องเช่นมาวางบริเวณก่อนเส้า เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝีก่อนเส้า

๓.๑.๒.๑๘ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝึครู”

อรรถลักษณะ

ฝึครู

ประเภทดี
วิญญาน
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในสถานที่ให้ความรู้
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝึครู เป็นฝึประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญานของผู้ที่เป็นเจ้าของวิชาการหรือสืบสายวิชาการต่อกันมา อาทิ วิชาเชิงช่าง เชิงการต่อสู้ จับขอ หมอยา เป็นต้น อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้สถิตอยู่ในสถานที่ให้ความรู้ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลลูกศิษย์ที่มีความประพฤติที่ดีที่อยู่ในระเบียบวินัยให้มีชีวิตที่เติบโตใหญ่ในภายภาคหน้า หากลูกศิษย์จะเข้ามายังสถานที่ต้องฝึกฝนวิชาความรู้ ลูกศิษย์ต้องขออนุญาตฝึครูอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันลูกศิษย์จะทำการเช่นไหว้ และนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงฝึครู เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝึครู

๓.๑.๒.๑๙ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝึเจ้าที่”

อรรถลักษณะ

ฝึเจ้าที่

ประเภทดี
วิญญาน
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในบริเวณที่มีเจ้าของ
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
มนุษย์สร้างหอฝึ
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ผีเจ้าที่ เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ซึ่งสถิตอยู่ในบริเวณที่มีเจ้าของ ทำหน้าที่คอยคุ้มครองดูแลรักษาสถานที่ต่าง ๆ บนโลกมนุษย์ หากชาวบ้านจะเข้าไปในบริเวณดังกล่าวต้องขออนุญาตผีเจ้าที่อยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันคนที่อยู่ในสถานที่ต่าง ๆ จะทำการเช่นไหว้พร้อมทั้งอัญเชิญผีเจ้าที่มาสถิตอยู่ในหอผีที่สร้างขึ้นและจะนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีเจ้าที่ เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีเจ้าที่

๓.๑.๒.๒๐ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีปู้ย่า”

อรรถลักษณะผีปู้ย่า

ประเภทดี
วิญญาณ
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในเสาเอกบ้าน
เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ผีปู้ย่า เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ซึ่งสถิตอยู่ในเสาเอกของบ้าน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลลูกหลานภายในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ลูกหลานยังเชื่ออีกว่าผีปู้ย่าจะคอยควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานให้อยู่กรอบศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้มีความเชื่อว่าผีปู้ย่าเป็นผีที่สืบเชื้อสายมาจากพ่อแม่ของฝ่ายชาย ในขณะที่เดียวกันลูกหลาน จะทำการเช่นไหว้และนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีปู้ย่า เพื่อแสดงความรักความเคารพศรัทธาต่อผีปู้ย่า

๓.๑.๒.๒๑ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝัฝาย”

อรรถลักษณะ

ฝัฝาย

ประเภทดี
วิญญูณ
ชายหรือหญิง
คุ่มครอง
อยู่ในฝาย
มนุษย์ประกอบพิธีกรรม
มนุษย์สร้างหอฝั
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ฝัฝาย เป็นฝัประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญูณที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ทำหน้าที่ดูแลรักษาฝายที่ชาวบ้านสร้างขึ้น เพื่อผันน้ำจากลำน้ำใหญ่ไปสู่แหล่งเกษตรกรรม เมื่อชาวบ้านสร้างฝายเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมบวงสรวงอัญเชิญฝัฝายมาประจำที่หอฝั ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝายดังกล่าว และชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงฝัฝาย เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝัฝาย

๓.๑.๒.๒๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝัไร่”

อรรถลักษณะ

ฝัไร่

ประเภทดี
วิญญูณ
ชายหรือหญิง
คุ่มครอง
อยู่ในไร่สวน
มนุษย์ทำการเซ่นไหว้
มนุษย์สร้างหอฝั
กินเครื่องเซ่น

นิยามความหมาย

ผีไร่ เป็นผีประเภทผีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ ซึ่งสถิตอยู่ในไร่สวน ทำหน้าที่ดูแลรักษาคุ้มครองไร่สวนที่ชาวบ้านปลูกพืชไร่พืชสวนไว้ใน ขณะเดียวกันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำไร่จะทำการเช่นไหว้พร้อมอัญเชิญผีไร่มาสถิตอยู่ในหอผี ที่สร้างขึ้นและนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีไร่ เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีไร่

๓.๑.๒.๒๓ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีนา”

อรรถลักษณะ

ผีนา

ประเภทดี
วิญญาณ
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในทุ่งนา
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
มนุษย์สร้างหอผี
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ผีนา เป็นผีประเภทผีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ สถิตอยู่ในทุ่งนา มีหน้าที่ดูแลรักษาคุ้มครองทุ่งนา ในขณะเดียวกันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา จะเช่นไหว้พร้อมอัญเชิญผีนา มาสถิตอยู่ในหอผีที่สร้างขึ้นและจะนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงผีนา เพื่อ แสดงความเคารพศรัทธาต่อผีนา

๓.๑.๒.๒๔ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝิย่าหม้อหนึ่ง”

อรรถลักษณะ

ฝิย่าหม้อหนึ่ง

ประเภทดี
 วิญญูณ
 หญิง
 พยากรณ์
 อยู่ในหม้อหนึ่งข้าว
 มนุษย์ทำการเช่นไหว
 กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝิย่าหม้อหนึ่ง เป็นฝิประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญูณของย่าซึ่งเป็นคนในครอบครัวจะมาสถิตอยู่ในหม้อหนึ่งข้าวในแต่ละครอบครัว ทำหน้าที่พยากรณ์ให้แก่ลูกหลานในยามลูกหลานต้องเดินทางไกลหลายวันหรือลูกหลานป่วยเป็นไข้ไม่สบาย เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันลูกหลานจะทำการเช่นไหวและนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงฝิย่าหม้อหนึ่ง เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝิย่าหม้อหนึ่ง

๓.๑.๒.๒๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝิป่ากวัค”

อรรถลักษณะ

ฝิป่ากวัค

ประเภทดี
 วิญญูณ
 หญิง
 คู้มครอง
 อยู่ในป่ากวัค
 มนุษย์ทำการเช่นไหว
 กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝีบ่าก๊วก เป็นฝีประเภทดีมีกปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่มีลักษณะเป็นเพศหญิง ซึ่งสถิตอยู่ในบ่าก๊วก ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการกรอหรือสาวเส้นฝ้าย บ่าก๊วกจะเป็นเครื่องจักสานที่คล้ายกับชะลอม ดัดให้มีคอและมีปากผาย อีกทั้งฝีบ่าก๊วกทำหน้าที่คุ้มครองชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทอผ้า ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทอผ้าจะทำการเช่นไหว้และนำเครื่องเช่นมาวางบริเวณบ่าก๊วก เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อฝีบ่าก๊วก

๓.๑.๒.๒๖ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝีเรือน”

อรรถลักษณะฝีเรือน

ประเภทดี
วิญญาณ
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในบ้าน
เป็นบรรพบุรุษฝ้ายหญิง
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ฝีเรือน เป็นฝีประเภทดีมีกปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่มีลักษณะเป็นเพศชายหรือหญิง ซึ่งสถิตอยู่ในบ้าน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลลูกหลานภายในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ลูกหลานยังเชื่ออีกว่าฝีเรือนจะคอยควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้มีความเชื่อว่าฝีเรือนเป็นฝีที่สืบเชื้อสายมาจากพ่อแม่ของฝ้ายหญิง ในขณะที่เดียวกันลูกหลานจะทำการเช่นไหว้และนำเครื่องเช่นมาเลี้ยงฝีเรือน เพื่อแสดงความรัก ความเคารพศรัทธาต่อฝีเรือน

๓.๑.๒.๒๓) อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีตั้ง”

อรรถลักษณะ

ผีตั้ง

ประเภทดี
วิญญาณ
ชายหรือหญิง
คุ้มครอง
อยู่ในกระดิ่ง
มนุษย์ทำการเช่นไหว้
กินเครื่องเช่น

นิยามความหมาย

ผีตั้ง เป็นผีประเภทดีมักปรากฏตนในรูปแบบวิญญาณที่มีลักษณะเป็นเพศชายหรือหญิง ซึ่งสถิตอยู่ในกระดิ่ง ทำหน้าที่คุ้มครองชาวบ้านประกอบอาชีพสานกระดิ่ง ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพสานกระดิ่งจะประกอบกรเช่นไหว้ และนำเครื่องเช่นมาวางบริเวณกระดิ่ง เพื่อแสดงความเคารพศรัทธาต่อผีตั้ง

ข. ผีประเภทร้าย

๓.๑.๒.๒๔) อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเปรต”

อรรถลักษณะ

ผีเปรต

ประเภทร้าย
เงา
ตัวสูงปากเล็ก
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่ในนรก
กินหนอง

นิยามความหมาย

ผีเปรต เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาที่มาพร้อมลักษณะตัวสูงปากเล็กเท่ารูเข็มซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าผีเปรตเกิดจากลูกหลานที่ได้กระทำความบาป เช่น คำพ่อแม่ คำครูบาอาจารย์ เป็นต้น จึงต้องรับผลกรรมอยู่ในนรก ทั้งนี้อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มักหลอกหลอนชาวบ้านให้เกิดความหวาดกลัว และในขณะที่หลอกหลอนนั้นผีเปรตก็จะกินหนองเป็นอาหาร เพราะไม่มีใครทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

๓.๑.๒.๒๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีดง”

อรรถลักษณะ

ผีดง

ประเภทร้าย
เงา
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่ในดง
ตายในดง

นิยามความหมาย

ผีดง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาอาจเป็นเพศชายหรือหญิงก็ได้ซึ่งสิงอยู่ในดงที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นทึบหนาแน่น มักหลอกหลอนชาวบ้านที่เข้าไปในบริเวณดง ส่งผลให้ชาวบ้านมักห้ามคนในหมู่บ้านเข้าไปในบริเวณดังกล่าวเนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีดงทำร้าย และชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีดงเกิดจากการตายของชาวบ้านที่เข้าไปหาอาหารบริเวณดงโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือกระทำการลบหลู่ต่อสถานที่ดังกล่าวทั้งทางวาจาหรือใจ เช่น เจตนาตั้งใจตัดไม้ในดงโดยไม่ขออนุญาต

๓.๑.๒.๓๐ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีดอน”

อรรถลักษณะ

ผีดอน

ประเภทร้าย
เงา
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่บนเนินเขา
ตายบนเนินเขา

นิยามความหมาย

ผีดอน เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาอาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ซึ่งสิงอยู่บนเนินเขาหรือพื้นดินที่มีลักษณะลาดสูงชันจากระดับเดิมของพื้นดิน มักหลอกหลอนชาวบ้านส่งผลให้ชาวบ้านห้ามคนในหมู่บ้านเข้าไปในบริเวณดังกล่าวเนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีดอนทำร้าย ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีดอนเกิดจากการตายของชาวบ้านที่เข้าไปหาอาหารบริเวณเนินเขา โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือกระทำการลบหลู่ต่อสถานที่ดังกล่าวทั้งทางวาจาหรือใจ เช่น เจตนาพูดทำทนายผี

๓.๑.๒.๓๑ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่าผี “ผีดอย”

อรรถลักษณะ

ผีดอย

ประเภทร้าย
เงา
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่บนภูเขาสูง
ตายบนภูเขาสูง

นิยามความหมาย

ผีคอย เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาอาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ซึ่งสิงอยู่บนภูเขาสูง มักหลอกหลอนชาวบ้านส่งผลให้ชาวบ้านห้ามคนในหมู่บ้านเข้าไปในบริเวณดังกล่าวเนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีคอยทำร้าย ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีคอยเกิดจากการตายของชาวบ้านที่เข้าไปหาอาหารตามบริเวณภูเขาสูงโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือกระทำการลบหลู่ต่อสถานที่ดังกล่าวทั้งทางวาจาหรือใจ เช่น เจตนาพูดทำทนายผี

๓.๑.๒.๓๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีโป่ง”

อรรถลักษณะ

ผีโป่ง

ประเภทร้าย

เงา

ชายหรือหญิง

หลอกหลอน

อยู่ในโป่งดิน

ตายในโป่งดิน

กินเลือด

นิยามความหมาย

ผีโป่ง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาอาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ซึ่งสิงอยู่ในโป่งดิน มักหลอกหลอนชาวบ้านที่เข้าไปในบริเวณที่มีผีชนิดนี้อยู่ นอกจากนี้ผีโป่งจะทำอันตรายต่อชาวบ้าน คือ กินเลือดและอาจทำให้เกิดอาการเหน็บชา ปวดเจ็บในข้อบริเวณเท้าหรือขาเป็นต้น ส่งผลให้ชาวบ้านห้ามคนในหมู่บ้านเข้าไปในบริเวณดังกล่าวเนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีโป่งทำร้าย และชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีโป่งเกิดจากการตายของชาวบ้านที่เข้าไปหาอาหารบริเวณโป่งดินโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือกระทำการลบหลู่ต่อสถานที่ดังกล่าวทั้งทางวาจาหรือใจ เช่น เจตนาพูดทำทนายผี

๓.๑.๒.๓๓ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเร่ร่อน”

อรรถลักษณะผีเร่ร่อน

ประเภทร้าย
เงา
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
ไร้ที่อยู่
ตายผิดธรรมชาติ

นิยามความหมาย

ผีเร่ร่อน เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาอาจเป็นได้ทั้งเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ ทั้งนี้ผีเร่ร่อนจะไร้ที่อยู่ โดยไม่มีที่อยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง มักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืนให้เกิดความหวาดกลัว และชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีเร่ร่อนเกิดจากการตายผิดธรรมชาติ เช่น ถูกรถยนต์ชนตาย ถูกฆ่าตาย เป็นต้น

๓.๑.๒.๓๔ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีนางไม้”

อรรถลักษณะผีนางไม้

ประเภทร้าย
เงา
หญิง
หลอกหลอน
อยู่ในต้นไม้

นิยามความหมาย

ผีนางไม้ เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงาที่มีลักษณะเป็นเพศหญิง ซึ่งสิงอยู่ในต้นไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ได้โดยเฉพาะต้นไม้ที่เติบโตขึ้นมีขนาดใหญ่ตามธรรมชาติและอยู่ในที่เด่นหรือเห็นได้ชัดเจนแล้ว ชาวบ้านจะเชื่อว่าผีนางไม้จะคู่มากกว่าต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าปกติ และมักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืนหากชาวบ้านเข้าไปในบริเวณดังกล่าวโดยไม่ได้รับอนุญาต ส่งผลให้ชาวบ้านมักห้ามคนในหมู่บ้านไปตัดต้นไม้เนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีนางไม้ทำร้าย

๓.๑.๒.๓๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีพราย”

อรรถลักษณะผีพราย

ประเภทร้าย

เงา

หญิง

หลอกหลอน

อยู่ในแม่น้ำ

ตายในแม่น้ำ

นิยามความหมาย

ผีพรายเป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงามีลักษณะเป็นเพศหญิงซึ่งสิงอยู่ในแม่น้ำ มักหลอกหลอนชาวบ้านที่ลงไปเล่นน้ำในแม่น้ำ ส่งผลให้ชาวบ้านมักห้ามคนในหมู่บ้านลงเล่นน้ำในแม่น้ำในเวลากลางคืน เนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีพรายทำร้าย อีกทั้งชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีพรายเกิดจากการตายของหญิงสาวในหมู่บ้านที่จมน้ำตาย

๓.๑.๒.๓๖ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเงือก”

อรรถลักษณะผีเงือก

ประเภทร้าย

เงา

หญิง

หลอกหลอน

อยู่ในห้วย

ตายในห้วย

นิยามความหมาย

ผีเงือกเป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเงามีลักษณะเป็นเพศหญิง ซึ่งสิงอยู่ในลำห้วย มักหลอกหลอนชาวบ้านที่ลงไปเล่นน้ำในลำห้วยส่งผลให้ชาวบ้านมักห้ามคนในหมู่บ้านลงเล่นน้ำในบริเวณดังกล่าวในเวลากลางคืน เนื่องจากกลัวว่าจะถูกผีเงือกทำร้าย ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีเงือกเกิดจากการตายของหญิงสาวในหมู่บ้านที่จมน้ำตาย

๓.๑.๒.๓๓) อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ฝีกะ”

อรรถลักษณะ

ฝีกะ

ประเภทร้าย
เป็นมนุษย์
ร่วมกับนกเค้าแมว
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่ในร่างกายมนุษย์
กินของดิบคาว

นิยามความหมาย

ฝีกะ เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์มักจะปรากฏร่วมกับนกเค้าแมว อีกทั้งฝีกะจะสิงอยู่ในร่างกายมนุษย์อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเพราะกลัวว่าจะถูกฝีกะทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนฝีกะจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๓๔) อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีปกกะโหล่ง”

อรรถลักษณะ

ผีปกกะโหล่ง

ประเภทร้าย
เป็นมนุษย์
ร่วมกับเสียดกะลา
ชาย
หลอกหลอน
อยู่ในร่างกายมนุษย์
กินของดิบคาว

นิยามความหมาย

ผีปกกะ โห่ลั้ง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์มักปรากฏร่วมกับเสียงกะลากระทบพื้น ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีปกกะ โห่ลั้งจะสิงอยู่ในร่างกายของคนในหมู่บ้านที่เป็นเพศชาย มักหลอกหลอนชาวบ้านในตอนกลางคืน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเพราะกลัวว่าผีปกกะ โห่ลั้งจะทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนผีปกกะ โห่ลั้งจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๓๕ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีโพรง”

อรรถลักษณะ

ผีโพรง

ประเภทร้าย เป็นมนุษย์ ร่วมกับดวงไฟเล็ก ชายหรือหญิง หลอกหลอน อยู่ในร่างกายมนุษย์ กินของดิบคาว
--

นิยามความหมาย

ผีโพรง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์มักปรากฏร่วมกับดวงไฟเล็ก บริเวณโพรงจุมมักจะเป็นแสงสีแดง ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีโพรงจะสิงอยู่ในร่างกายของคนในหมู่บ้านที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืนของคืนข้างแรมในฤดูฝน โดยเฉพาะคืนที่ฝนตกปรอย ๆ เวลาที่ออกหากินหลังเที่ยงคืนไปแล้ว ส่วนใหญ่จะออกหากินในบริเวณตามทุ่งนา ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเพราะกลัวว่าผีโพรงจะทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนผีโพรงจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๔๐ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีหัวไฟ”

อรรถลักษณะ

ผีหัวไฟ

ประเภทร้าย
เป็นมนุษย์
ร่วมกับดวงไฟใหญ่
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่ในร่างกายมนุษย์
กินของดิบคาว

นิยามความหมาย

ผีหัวไฟ เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์ปรากฏร่วมกับดวงไฟใหญ่ บริเวณใบหน้าที่มีสีเหมือนไฟดวงได้ บางครั้งอาจมีสะเก็ดไฟร่วงพรูมาจากไฟดวงใหญ่ ทั้งนี้ ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีหัวไฟจะสิงอยู่ในร่างกายของคนในหมู่บ้านที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืน ส่วนใหญ่จะออกหากินในบริเวณตามดงหรือชายป่า ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้าน และในขณะที่หลอกหลอนผีหัวไฟจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๔๑ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีลื้อ”

อรรถลักษณะ

ผีลื้อ

ประเภทร้าย
เป็นมนุษย์
พร้อมตำได้
หญิง
หลอกหลอน
อยู่ในร่างกายมนุษย์
กินของดิบคาว

นิยามความหมาย

ผีเสื้อ เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์ที่มาพร้อมกับลำไ้ ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีเสื้อจะสิงอยู่ในร่างกายของหญิงสาวในหมู่บ้าน มักหลอกหลอนชาวบ้านในเวลากลางคืน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเพราะกลัวว่าจะถูกผีเสื้อทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนผีเสื้อจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๔๒ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีม้าบ้อง”

อรรถลักษณะผีม้าบ้อง

ประเภทร้าย เป็นมนุษย์ แสดงอาการเหมือนม้า ชาย หลอกหลอน อยู่ในร่างกายมนุษย์ กินของดิบคาว
--

นิยามความหมาย

ผีม้าบ้อง เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์พร้อมแสดงอาการเหมือนม้าเหาะอย่างหรือควบเล่นอย่างรวดเร็วและมักจะวิ่งตามซอกซอยแคบภายในหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีม้าบ้องจะสิงอยู่ในร่างกายของชายหนุ่มในหมู่บ้าน มักหลอกหลอนในตอนกลางคืนเดือนมืดเวลาตีงงหรือยามรุ่ง ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านเพราะกลัวว่าจะถูกผีม้าบ้องทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนผีม้าบ้องจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

๓.๑.๒.๔๓ อรรถลักษณะและนิยามความหมายของคำว่า “ผีเสื้อ”

อรรถลักษณะ

ผีเสื้อ

ประเภทร้าย
เป็นมนุษย์
แสดงอาการเหมือนลิง
ชายหรือหญิง
หลอกหลอน
อยู่ในร่างกายมนุษย์
กินของดิบคาว

นิยามความหมาย

ผีเสื้อ เป็นผีประเภทร้ายมักปรากฏตนในรูปแบบเป็นมนุษย์พร้อมแสดงอาการเหมือนลิงสีดำ ตัวสูงขนาดเอวคน ทั้งนี้ชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีเสื้อจะสิงอยู่ในร่างกายของคนในหมู่บ้านที่อาจเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มักหลอกหลอนชาวบ้านให้เกิดความหวาดกลัว ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าออกนอกบ้านในยามค่ำคืนเพราะกลัวว่าจะถูกผีเสื้อทำร้าย และในขณะที่หลอกหลอนผีเสื้อจะออกหาของดิบคาวกินเป็นอาหาร

จากการนำเสนอองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ด้วยการระบุอรรถลักษณะข้างต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดังกล่าวมาสรุปด้วยการใช้แผนผังแบบกล่อง เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำที่เกิดจากองค์ประกอบทางความหมายที่แตกต่างกันและอรรถลักษณะที่ได้จากการวิเคราะห์ ดังแสดงในแผนผังที่ ๓.๑๐

จากแผนผังข้างต้นแสดงให้เห็นว่า มิติเรื่อง “การกระทำ” สามารถแบ่งฝีกออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ฝิประเภทดี และฝิประเภทร้าย สำหรับฝิประเภทดี สามารถแบ่งมิติเรื่อง “การปรากฏ” ออกเป็น ๒ รูป คือ การปรากฏในรูปเทพ และวิญญาณ มิติเรื่อง “เพศ” ฝิประเภทดีมีทั้งที่เป็นเพศชาย เพศหญิง และเพศชายชายหรือเพศหญิงก็ได้ มิติเรื่อง “การแสดงออก” ฝิประเภทดีจะมีการแสดงออกด้วยการคุ้มครอง พยากรณ์ และให้โชคลาภ แก่ชาวบ้าน มิติเรื่อง “แหล่งที่อยู่” ฝิประเภทดีจะสถิตอยู่บนสวรรค์ และในโลกมนุษย์ เช่น หมู่บ้าน บ้านเรือน รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านของชาวบ้าน มิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” ฝิประเภทดีจะเป็นฝิที่ตายตามอายุขัย มิติเรื่อง “สิ่งที่มนุษย์กระทำให้” ฝิประเภทดีชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรม ทำการเช่นไหว้ และสร้างหอฝิให้ และมิติเรื่อง “อาหาร” ฝิประเภทดีชาวบ้านจะถวายเครื่องเช่นหรือเหล้า เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอบคุณ

ส่วนฝิประเภทร้าย มิติเรื่อง “การปรากฏ” ฝิประเภทร้ายสามารถแบ่งการปรากฏออกเป็น ๒ รูป คือ การปรากฏในรูปแบบเงา และเป็นมนุษย์ มิติเรื่อง “เพศ” ฝิประเภทร้ายสามารถเป็นได้ทั้งเพศชาย เพศหญิง และเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ มิติเรื่อง “การแสดงออก” ฝิประเภทร้ายจะมีการแสดงออกด้วยการหลอกหลอนชาวบ้านให้เกิดความกลัว มิติเรื่อง “แหล่งที่อยู่” ฝิประเภทร้ายส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่แหล่งธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ต้นไม้ เป็นต้น รวมถึงเข้าสิงในร่างกายมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ มิติเรื่อง “ที่มาของการตาย” ฝิประเภทร้ายจะเป็นฝิที่ตายไม่ปกติ เช่น อุบัติเหตุ และมิติเรื่อง “อาหาร” ฝิประเภทร้ายจะต้องหากินเอง ได้แก่ หนอน เลือด และของดิบขาว

๓.๒ สรุป

คำเรียกฝิในภาษาไทยถิ่นเหนือดังกล่าวมีความแตกต่างกันทางความหมาย ทั้งนี้สามารถแยกความแตกต่างของคำเรียกฝิในภาษาไทยถิ่นเหนือได้ด้วยมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ๘ มิติ ได้แก่ มิติที่๑ การกระทำ มิติที่๒ การปรากฏ มิติที่๓ เพศ มิติที่๔ การแสดงออก มิติที่๕ แหล่งที่อยู่ มิติที่๖ ที่มาของการตาย มิติที่๗ สิ่งที่มนุษย์กระทำให้ และมิติสุดท้ายอาหาร นอกจากนี้ในแต่ละมิติสามารถจำแนกประเภทคำออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาจากลักษณะร่วมกันหรือลักษณะต่างกันของสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นเกณฑ์สำคัญในการจำแนกประเภทย่อยในมิติต่าง ๆ สามารถสรุปเนื้อหาได้ดังนี้

มิติเรื่อง “การกระทำ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้านเป้าหมายที่กำหนดขึ้นอย่างชัดเจนในการกระทำดีหรือร้าย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ วรรดิลักษณะ ได้แก่ [ประเภทดี] และ [ประเภทร้าย] ตัวอย่าง วรรดิลักษณะ [ประเภทดี] ใช้แยกคำว่า ผีฟ้า ออกจากคำว่า ผีคอย มีวรรดิลักษณะ [ประเภทร้าย] เป็นต้น

มิติเรื่อง “การปรากฏ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างของคำเรียกผีในด้านการสำแดงรูปร่างออกมาให้เห็นว่ามีการปรากฏที่แตกต่างกันไปตามแต่ละตน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ วรรดิลักษณะ ได้แก่ [รูปแบบการปรากฏ] และ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏร่วม]

วรรดิลักษณะ [รูปแบบการปรากฏ] สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ [เทพ] [วิญญาณ] [เงา] และ [เป็นมนุษย์] ตัวอย่าง วรรดิลักษณะ [เทพ] ใช้แยกคำว่า ผีขุนน้ำ ออกจากคำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดิลักษณะ [วิญญาณ] คำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดิลักษณะ [วิญญาณ] ใช้แยกคำว่า ผีเปรต มีวรรดิลักษณะ [เงา] และคำว่า ผีเปรต มีวรรดิลักษณะ [เงา] ใช้แยกคำว่า ผีกะ ซึ่ง มีวรรดิลักษณะ [เป็นมนุษย์] เป็นต้น

วรรดิลักษณะ [ลักษณะเฉพาะในการปรากฏ] สามารถแบ่งออกเป็น ๑๑ ประเภท ได้แก่ [ร่วมกับสายฝน] [ร่วมกับเด็กแรกเกิด] [ร่วมกับร่างทรง] [ร่วมกับนกเค้าแมว] [ร่วมกับเสียงกะลา] [ร่วมกับดวงไฟเล็ก] [ร่วมกับดวงไฟใหญ่] [มีแค่หัวและลำไส้] [ตัวสูงปากเล็ก] [แสดงอาการเหมือนม้า] และ [แสดงอาการเหมือนลิง] ตัวอย่าง วรรดิลักษณะ [ร่วมกับสายฝน] ใช้แยกคำว่า พระพิรุณ ออกจากคำว่า แม่ซื่อ มีวรรดิลักษณะ [ร่วมกับเด็กแรกเกิด] คำว่า แม่ซื่อ มีวรรดิลักษณะ [ร่วมกับเด็กแรกเกิด] ใช้แยกคำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดิลักษณะ [ร่วมกับร่างทรง] คำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดิลักษณะ [ร่วมกับร่างทรง] ใช้แยกคำว่า ผีเปรต มีวรรดิลักษณะ [ตัวสูงปากเล็ก] เป็นต้น

มิติเรื่อง “เพศ” เป็นมิติทางความหมายที่ใช้จำแนกความแตกต่างในด้านรูปที่แสดงว่าเห็นว่าเป็นชาย หญิง และเป็นชายหรือหญิง สามารถแบ่งออกเป็น ๓ วรรดิลักษณะ ได้แก่ [ชาย] [หญิง] และ [ชายหรือหญิง] ตัวอย่าง วรรดิลักษณะ [ชาย] ใช้แยกคำว่า ผีเสื้อบ้าน ออกจากคำว่า พระแม่โพสพ มีวรรดิลักษณะ [หญิง] คำว่า พระแม่โพสพ มีวรรดิลักษณะ [หญิง] ใช้แยกคำว่า ผีไร่ มีวรรดิลักษณะ [ชายหรือหญิง] เป็นต้น

มิตีเรื่อง “การแสดงออก” เป็นมิติต่างความหมายที่ใช้จำแนกในด้านกิจที่ต้องจะต้องทำ ด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ วรรดลัษณั้ ได้แก่ [คุ้มครอง] [ให้โชคลาภ] [พยากรณ์] และ [หลอกหลอน] ตัวอย่าง วรรดลัษณั้ [คุ้มครอง] ใช้แยกคำว่า ผีเรือน ออกจากคำว่า ผีนางกวัก มีวรรดลัษณั้ [ให้โชคลาภ] คำว่า ผีนางกวัก มีวรรดลัษณั้ [ให้โชคลาภ] ใช้แยกคำว่า ผีย่าหม้อหนึ่ง มีวรรดลัษณั้ [พยากรณ์] คำว่า ผีย่าหม้อหนึ่ง มีวรรดลัษณั้ [พยากรณ์] ใช้แยกคำว่า ผีปกกะโหล้ง มีวรรดลัษณั้ [หลอกหลอน] เป็นต้น

มิตีเรื่อง “แหล่งที่อยู่” เป็นมิติต่างความหมายที่ใช้จำแนกในด้านที่พำพัก พักพิง หรืออาศัย ของผี สามารถแบ่งออกเป็น ๒ วรรดลัษณั้ ได้แก่ [ใน โลกมนุษย์] และ [ไม่ใช่โลกมนุษย์]

วรรดลัษณั้ [ใน โลกมนุษย์] สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ [ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] [ในร่างกายมนุษย์] และ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] ตัวอย่าง วรรดลัษณั้ [ในสิ่งที่มีมนุษย์สร้าง] ใช้แยกคำว่า ผีเสื้อเมือง ออกจากคำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดลัษณั้ [ในร่างกายมนุษย์] คำว่า ผีเจ้านาย มีวรรดลัษณั้ [ในร่างกายมนุษย์] ใช้แยกคำว่า ผีเสื้อห้วย มีวรรดลัษณั้ [ในทรัพยากรธรรมชาติ] เป็นต้น

วรรดลัษณั้ [ไม่ใช่โลกมนุษย์] สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ [อยู่บนสวรรค์] และ [อยู่ในนรก] ตัวอย่าง วรรดลัษณั้ [อยู่บนสวรรค์] ใช้แยกคำว่า ผีฟ้า ออกจากคำว่า ผีเปรต มีวรรดลัษณั้ [อยู่ในนรก] เป็นต้น

มิตีเรื่อง “ที่มาของการตาย” เป็นมิติต่างความหมายที่ใช้จำแนกในด้านต้นเหตุที่ทำให้เป็น ผี สามารถแบ่งออกเป็น ๒ วรรดลัษณั้ ได้แก่ [ตายตามอายุขัย] และ [ตายไม่ปกติ]

วรรดลัษณั้ [ตายตามอายุขัย] สามารถแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ [เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] [เป็นเจ้าเมือง] [เป็นเจ้าอาวาส] [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายชาย] และ [เป็นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง] ตัวอย่าง วรรดลัษณั้ [เป็นต้นตระกูลหมู่บ้าน] ใช้แยกคำว่า ผีเสื้อบ้าน ออกจากคำว่า ผีเสื้อเมือง มีวรรดลัษณั้ [เป็นเจ้าเมือง] คำว่า ผีเจ้าเมือง มีวรรดลัษณั้ [เป็นเจ้าเมือง] ใช้แยกคำว่า ผีเสื้อวัด มีวรรดลัษณั้ [เป็นเจ้าอาวาส] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [ตายไม่ปกติ] สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ [ตายในดง] [ตายบนเนินเขา] [ตายบนภูเขาสูง] [ตายในโป่งดิน] [ตายผิดธรรมชาติ] [ตายในแม่น้ำ] และ [ตายในห้วย] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ตายในดง] ใช้แยกคำว่า ผิดง ออกจากคำว่า ผิดอน มีอรรถลักษณะ [ตายบนเนินเขา] คำว่า ผิดอน มีอรรถลักษณะ [ตายบนเนินเขา] ใช้แยกคำว่า ผิดอย มีอรรถลักษณะ [ตายบนภูเขาสูง] เป็นต้น

มิตีเรื่อง “สิ่งที่มนุษย์กระทำให้” เป็นมิตีทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จัดแจงขึ้น จากความเชื่อความศรัทธาอันทำให้เกิดผลในความเคารพยำเกรง สามารถแบ่งออกเป็น ๓ อรรถลักษณะ ได้แก่ [ประกอบพิธีกรรม] [ทำการเช่นไหว้] และ [สร้างหอผี] ทั้งนี้มิตีดังกล่าวเป็นมิตีพิเศษที่เกี่ยวข้องกับผีประเภทดีทั้งสิ้น อีกทั้งผีแต่ละชนิดอาจปรากฏได้ทั้งสองอรรถลักษณะ ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [ประกอบพิธีกรรม] ใช้แยกคำว่า ผีฟ้า ออกจาก ผีไร่ ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ทำการเช่นไหว้] คำว่า ผีไร่ ใช้แยกคำว่า ผีขุนน้ำ ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ประกอบพิธีกรรม] และ [สร้างหอผี]

มิตีเรื่อง “อาหาร” เป็นมิตีทางความหมายที่ใช้จำแนกในด้านของกินที่มนุษย์นำมาบูชาเช่น ผี รวมไปถึงสิ่งที่ผีหากินเอง เพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงผี สามารถแบ่งออกเป็น ๒ อรรถลักษณะ ได้แก่ [มนุษย์จัดให้] และ [หากินเอง]

อรรถลักษณะ [มนุษย์จัดให้] สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ [กินเครื่องเช่น] และ [ดื่มเหล้า] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [กินเครื่องเช่น] ใช้แยกคำว่า พระแม่คงคา ออกจากคำว่า ผีนางกวัก ซึ่งมีอรรถลักษณะ [ดื่มเหล้า] เป็นต้น

อรรถลักษณะ [หากินเอง] สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ [กินของดิบคาว] [กินหนอง] และ [กินเลือด] ตัวอย่าง อรรถลักษณะ [กินของดิบคาว] ใช้แยกคำว่า ผีโพง ออกจากคำว่า ผีเปรต มีอรรถลักษณะ [กินหนอง] คำว่า ผีเปรต มีอรรถลักษณะ [กินหนอง] ใช้แยกคำว่า ผีโป่ง มีอรรถลักษณะ [กินเลือด] เป็นต้น